

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Philosophical Sciences. Vol. 1 (99)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Філософські науки. Вип. 1 (99)
ISSN: 2663-7650

УДК 3+32+322:2-67

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.1(99).2026.14-25

"ФОРТЕЦЯ В ОБЛОЗІ" НОВА СТРАТЕГІЯ УПЦ

Г. М. Гончаров*

У статті проаналізовано сучасну трансформацію православного релігійного простору України в умовах російсько-української війни, зокрема проблематику діяльності Української православної церкви та її відносин із державою і Православною церквою України. Актуальність теми зумовлена посиленням суспільно-політичних дискусій щодо ролі релігійних інституцій у контексті національної безпеки, а також впливом ідеологем "руського мира" на релігійний дискурс і міжконфесійні відносини в Україні. Проаналізовано законодавчі ініціативи української держави щодо регулювання діяльності релігійних організацій, пов'язаних із Російською православною церквою, а також дослідження внутрішньо-церковних процесів, пов'язаних із питаннями юрисдикційної приналежності, міжцерковного діалогу та перспектив формування єдиного помісного православ'я в Україні. Метою статті є релігієзнавчий аналіз інституційних, ідеологічних та суспільно-політичних чинників, які визначають сучасний стан і трансформацію православного середовища України в умовах війни. Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціальних методів. Аналітичний метод використано для систематизації емпіричного матеріалу та виявлення ключових тенденцій трансформації релігійного середовища. Порівняльний підхід дозволив зіставити позиції різних церковних інституцій щодо питань канонічної юрисдикції, автокефалії та міжцерковного діалогу. Елементи дискурсивного аналізу застосовано для дослідження релігійно-політичної риторики, зокрема інтерпретації ідеологем "руського мира" у сучасному церковному та суспільному дискурсі. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному релігієзнавчому осмисленні сучасних трансформацій православного середовища України крізь призму взаємодії релігійних, політичних та ідеологічних чинників у ситуації воєнного конфлікту. Обґрунтовано, що релігійний дискурс і конфесійні інституції виступають важливими елементами ширших геополітичних і суспільних процесів, а концепція "руського мира" функціонує як інструмент символічної легітимації політичної стратегії Російської Федерації.

Ключові слова: православ'я в Україні, Українська православна церква, Православна церква України, релігійна політика, релігійна безпека, міжцерковні відносини, автокефалія, ідеологема "руського мира".

"FORTRESS UNDER SIEGE" NEW STRATEGY OF THE UOC

H. M. Honcharov

The article analyzes the contemporary transformation of the Orthodox religious space in Ukraine in the context of the Russian-Ukrainian war, focusing in particular on the activities of the Ukrainian Orthodox Church and its relations with the state and the Orthodox Church of Ukraine. The relevance

* Гончаров Геннадій / Hennadii Honcharov, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних наук (Харківська державна академія фізичної культури, м. Харків, Україна)
goncarovgennadij63@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5335-1152

of the topic is determined by the intensification of socio-political debates regarding the role of religious institutions in the context of national security, as well as by the influence of the ideology of the "Russian World" (Russkiy Mir) on religious discourse and interconfessional relations in Ukraine. The study examines legislative initiatives of the Ukrainian state aimed at regulating the activities of religious organizations affiliated with the Russian Orthodox Church, as well as internal church processes related to issues of jurisdictional affiliation, interchurch dialogue, and the prospects for the formation of a unified local Orthodox Church in Ukraine. The purpose of the article is to provide a religious studies analysis of the institutional, ideological, and socio-political factors that determine the current state and transformation of the Orthodox environment in Ukraine during wartime. The methodological framework of the research is based on a combination of general scientific and specialized methods. The analytical method was used to systematize empirical material and identify key trends in the transformation of the religious environment. The comparative approach made it possible to examine the positions of different church institutions regarding canonical jurisdiction, autocephaly, and interchurch dialogue. Elements of discourse analysis were applied to investigate religious and political rhetoric, particularly the interpretation of the ideology of the "Russian World" within contemporary ecclesiastical and public discourse. The scientific novelty of the study lies in the comprehensive religious studies interpretation of the current transformations of the Orthodox environment in Ukraine through the prism of the interaction between religious, political, and ideological factors in the context of an ongoing military conflict. The research demonstrates that religious discourse and confessional institutions function as important components of broader geopolitical and social processes, while the concept of the "Russian World" operates as an instrument of symbolic legitimation of the political strategy of the Russian Federation.

Keywords: Orthodoxy in Ukraine, Ukrainian Orthodox Church, Orthodox Church of Ukraine, religious policy, religious security, interchurch relations, autocephaly, ideology of the "Russian World".

Актуальність дослідження.

Сучасні трансформації релігійного простору України відбуваються в умовах повномасштабної російсько-української війни, які суттєво актуалізувало проблему взаємодії релігійних інституцій, держави та суспільства. Особливого значення набуває питання діяльності Української православної церкви, її інституційних зв'язків із Російською православною церквою, а також впливу ідеології "руського мира" на формування сучасного релігійного дискурсу. В умовах збройного конфлікту релігійний фактор виходить за межі конфесійного життя та набуває значення важливого елементу суспільно-політичних процесів, пов'язаних із проблемами національної безпеки, ідентичності та державної політики у сфері свободи совісті. Водночас процес становлення Православної церкви України як автокефальної церковної інституції супроводжується складними міжцерковними відносинами, трансформацією конфесійної структури та активними дискусіями щодо майбутнього православ'я в Україні. У цьому контексті науковий

релігієзнавчий аналіз зазначених процесів є важливим для розуміння сучасної динаміки релігійного життя українського суспільства.

Метою статті є аналіз трансформації православного середовища України в умовах російсько-української війни. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: проаналізувати суспільно-політичні та релігійні чинники трансформації православного простору України; дослідити ідеологічний зміст та функціонування концепції "руського мира" у сучасному церковному дискурсі; розглянути законодавчі та інституційні механізми державного регулювання діяльності релігійних організацій, пов'язаних із Російською православною церквою; окреслити особливості міжцерковних відносин між УПЦ та Православною церквою України; визначити основні тенденції трансформації конфесійної структури православ'я в Україні в умовах війни.

Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, які дозволяють здійснити всебічний релігієзнавчий

аналіз досліджуваної проблематики. Аналітичний метод використано для систематизації емпіричного матеріалу та виявлення ключових тенденцій розвитку православного середовища України. Порівняльний метод застосовано для зіставлення позицій різних православних юрисдикцій щодо питань автокефалії, канонічної юрисдикції та міжцерковного діалогу. Елементи дискурсивного аналізу використано для дослідження релігійно-політичної риторики та інтерпретації ідеологем "руського мира" у церковному й суспільному дискурсі. Культурно-історичний підхід дозволив розглянути сучасні процеси в контексті історичної еволюції православ'я на українських землях, а також простежити трансформацію відносин між релігійними інституціями та державою у різні історичні періоди.

Дискусія та результати. У серпні 2024 року Верховна Рада України ухвалила законодавчий акт, спрямований на обмеження діяльності релігійних організацій, пов'язаних із Російською православною церквою, на території України. Відповідно до положень цього закону релігійним інституціям було надано перехідний період до травня 2025 року для припинення канонічних та адміністративних зв'язків із Московським патріархатом. Законодавча ініціатива передбачає заборону діяльності тих релігійних структур, керівні центри яких розташовані на території держави, що здійснює збройну агресію проти України. У цьому контексті особливу увагу привертає діяльність Української православної церкви (УПЦ), яка історично перебуває в канонічній залежності від Російської православної церкви.

Питання інституційного статусу УПЦ та її взаємин із Московським патріархатом стало предметом активних суспільних і політичних дискусій. Зокрема, звертається увага на позицію її предстоятеля митрополита Онуфрія, який у публічному дискурсі заявляє про фактичне обмеження свободи віросповідання в Україні, водночас не демонструючи чіткої готовності до

повного розриву з Московським патріархатом. У риториці представників російського політичного керівництва ця ситуація також використовується як аргумент для міжнародної критики української державної політики у сфері релігії. Так, президент Російської Федерації Володимир Путін звертався до новообраного Папи Римського Лева XIV із закликом підтримати "свободу віросповідання в Україні" та звернути увагу на становище духовенства Московського патріархату [1].

Подальший розвиток подій пов'язаний із зустріччю Папи Римського з делегацією Російської православної церкви, яка відбулася 26 липня. Делегацію очолював голова Відділу зовнішніх церковних зв'язків Московського патріархату митрополит Волоколамський Антоній (Севрюк). У ході цієї зустрічі представники РПЦ порушували питання про нібито переслідування Української православної церкви на території України [2].

У контексті російсько-української війни проблема діяльності УПЦ набуває не лише релігійного, але й безпекового виміру. У публічному просторі неодноразово з'являлися повідомлення про використання окремих церковних об'єктів для приховування диверсійних груп, зберігання зброї та координації діяльності російських військових підрозділів на окупованих територіях України [3]. Такі обставини сприяли формуванню в українському суспільстві критичного ставлення до інституцій, пов'язаних із Московським патріархатом, і стали одним із чинників державної політики щодо обмеження їх діяльності.

У цьому дискурсі особливого значення набуває ідеологічна концепція "руського мира", яка активно використовується в офіційній риториці Російської православної церкви. Її інтерпретація та роль у сучасному політичному й релігійному контексті стали предметом численних досліджень і публічних дискусій. Зокрема, в інтерв'ю програмі "Ось Так" священник і богослов Андрій Кордочкін,

співзасновник фонду допомоги антивоєнним священнослужителям "Світ усім", звернув увагу на складність визначення самого поняття "русский мир". За його словами, цей термін не має чітко окресленого змісту і використовується як концептуальна конструкція, значення якої змінюється залежно від політичного та ідеологічного контексту. Подібну позицію висловлює й французька дослідниця Марлен Ларюель, яка характеризує "русский мир" як *floating signifier*, тобто поняття з рухомим і варіативним змістом [5].

Згідно з цим підходом, концепція "русского мира", що сформувалася наприкінці 1990-х років у російському інтелектуально-політичному середовищі, поступово набула релігійного виміру та була інтегрована у дискурс Російської православної церкви. У сучасному контексті вона використовується як ідеологічна модель, покликана обґрунтувати цивілізаційну та культурно-релігійну особливість Росії і легітимізувати її політичні претензії у пострадянському просторі. У цьому сенсі дослідники наголошують, що Московський патріархат виступає не лише релігійною інституцією, але й важливим елементом формування державної ідеології, забезпечуючи її символічне та світоглядне підґрунтя.

Показовим прикладом функціонування ідеології "русского мира" у сучасному релігійно-політичному дискурсі є реакції окремих представників духовенства Української православної церкви на події російсько-української війни. Зокрема, у журналістському матеріалі телеканалу "5 канал" зафіксовано розмову кореспондентки з представником духовенства УПЦ у місті Тернополі. На запитання журналістки щодо того, чи вважає він президента Російської Федерації Володимира Путіна воєнним злочинцем, священнослужитель відповів, що подібні оцінки можуть даватися лише міжнародним судом. На уточнювальне питання щодо його особистої позиції він зазначив, що не

розмірковує над такими питаннями, оскільки зосереджується на виконанні свого пастирського служіння та допомозі людям [6].

Проблематика взаємодії релігійних інституцій та суспільно-політичних процесів також проявляється у подіях, пов'язаних із Почаївською Успенською лаврою – одним із найбільших православних монастирських центрів України, який перебуває під юрисдикцією УПЦ. Зокрема, 8 жовтня 2025 року на території лаври стався інцидент, пов'язаний із проведенням слідчих дій у межах кримінального провадження щодо можливих фактів шахрайства. За повідомленнями засобів масової інформації, група молодих осіб, серед яких були також неповнолітні та семінаристи духовної семінарії, перешкоджала доступу правоохоронних органів до окремих приміщень монастирського комплексу. У подіях також брали участь прихильники Московського патріархату, що призвело до конфліктної ситуації між учасниками зібрання та представниками поліції [7].

У медійному просторі зазначені події супроводжувалися активною інформаційною кампанією в соціальних мережах. Зокрема, у деяких телеграм-каналах, пов'язаних із прихильниками Московського патріархату, слідчі дії правоохоронних органів характеризувалися як "вторгнення" у монастирський простір, а правоохоронців називали такими, що діють поза межами правового поля. Водночас у цих інформаційних ресурсах поширювалися заклики до фінансової підтримки відповідних акцій та ініціатив.

Важливим етапом державної політики у сфері регулювання діяльності релігійних організацій, пов'язаних із Російською православною церквою, стало ухвалення законопроекту № 8371. Однією з ініціаторок активізації парламентського розгляду цього питання була народна депутатка України від партії "Голос" Юлія Сірко (раніше – Клименко), яка організувала

збір підписів парламентарів з метою винесення законопроекту на голосування. Понад дві сотні підписів народних депутатів стали важливим чинником для просування цього документа у Верховній Раді України.

Законопроект передбачав компромісний механізм врегулювання ситуації: релігійним організаціям надавався визначений перехідний період для приведення своєї статутної документації у відповідність до законодавства та поступового припинення інституційної залежності від релігійних центрів, розташованих на території Російської Федерації. Очікувалося, що після завершення цього періоду закон набуде повної юридичної чинності, а відповідні державні органи отримають інструменти для реалізації передбачених ним процедур.

Водночас практична реалізація законодавчих положень супроводжується низкою труднощів. Серед них експерти та учасники політичного процесу називають затримку у розробленні та ухваленні необхідних підзаконних нормативних актів Кабінетом Міністрів України. Другою проблемою є інституційна спроможність Державної служби України з етнополітики та свободи совісті, на яку покладено значну частину функцій із реалізації державної політики у цій сфері. Зокрема, звертається увага на кадрові та ресурсні обмеження служби, що можуть ускладнювати виконання поставлених перед нею завдань [8].

У контексті триваючої російсько-української війни питання діяльності релігійних організацій, пов'язаних із Московським патріархатом, набуває також безпекового виміру. З огляду на це, у публічному дискурсі підкреслюється необхідність формування чітких правових механізмів, які б дозволяли державі реагувати на можливі порушення законодавства з боку релігійних інституцій. Закон передбачає, що у разі встановлення таких порушень діяльність відповідної релігійної

організації може бути припинена у судовому порядку за позовом центрального органу виконавчої влади, відповідального за реалізацію державної політики у сфері релігії.

Водночас у межах самої Української православної церкви спостерігаються різні позиції щодо подальших відносин із Російською православною церквою. Зокрема, у липні 2023 року близько чотирьохсот священнослужителів УПЦ МП звернулися з відкритим листом до митрополита Онуфрія із закликом негайно та остаточно розірвати зв'язки з Московським патріархатом. Поштовхом до цього звернення, зокрема, став ракетний удар по Спасо-Преображенському кафедральному собору в Одесі. Водночас серед підписантів листа було лише двоє єпископів, що свідчить про обмежену підтримку цієї ініціативи у вищому церковному керівництві.

Подібні дискусії продовжилися й пізніше. Наприкінці жовтня 2024 року група архієреїв УПЦ оприлюднила відкритий лист, у якому висловила незгоду з рішенням патріарха Московського Кирила щодо усунення окремих ієрархів УПЦ на тимчасово окупованих територіях. Цей документ було розміщено на сайтах низки єпархій УПЦ, а також певний час на офіційному сайті самої церкви, однак згодом його було видалено. Важливим є те, що під зверненням поставили підписи понад третина єпископів УПЦ, що стало одним із небагатьох випадків публічного колективного виступу значної частини ієрархії з критикою дій Московського патріархату.

Позицію частини церковного керівництва щодо статусу УПЦ окреслив, зокрема, митрополит Вознесенський і Первомайський Олексій (Шпаков) в одному з інтерв'ю. Він наголосив, що Українська православна церква, на його думку, має значний рівень самостійності у внутрішньому управлінні. Зокрема, вона самостійно утворює єпархії, обирає єпископів, канонізує святих, відкриває парафії за кордоном та здійснює інші церковно-

адміністративні функції. У цьому контексті митрополит посиляється на грамоту патріарха Московського Олексія II, яку він трактує як документ, що забезпечує широкі права автономії для УПЦ. На його думку, цей документ виконує роль, аналогічну томосу про автокефалію, і підтверджує високий рівень самостійності церкви [9].

Активну лобістську діяльність на користь Української православної церкви у міжнародному просторі, зокрема у Сполучених Штатах Америки, здійснює американський адвокат Роберт Амстердам, який у 2024 році відвідував Україну. За інформацією низки джерел, його діяльність пов'язують із підтримкою підсанкційного українського олігарха Вадима Новинського, який є кліриком Української православної церкви.

Згідно з даними Державної служби України з етнополітики та свободи совісті, станом на початок 2025 року в Україні функціонувало 10118 релігійних організацій, що належать до структури УПЦ. Упродовж червня 2025 року представники цієї церковної інституції тричі зверталися до Київського окружного адміністративного суду з позовами подібного змісту. Зокрема, у своїх вимогах вони просили: по-перше, зупинити дію постанови Кабінету Міністрів України від 9 травня 2025 року № 543; по-друге, заборонити Державній службі з етнополітики та свободи совісті здійснювати дослідження щодо можливих ознак афілійованості релігійних організацій з іноземними релігійними центрами, діяльність яких заборонена в Україні. Крім того, позивачі вимагали обмежити публікацію проміжних і підсумкових результатів таких досліджень [1].

Представники церковних структур, пов'язаних із Московським патріархатом, обґрунтовують свою позицію тим, що в умовах війни в українському суспільстві загострилися суспільно-політичні дискусії щодо діяльності окремих релігійних організацій, які історично мали канонічні та євхаристійні зв'язки між

собою. Водночас вони наголошують, що Закон України "Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій" та пов'язані з ним підзаконні нормативні акти, зокрема постанова Кабінету Міністрів щодо порядку дослідження афілійованості релігійних організацій, нібито суперечать Конституції України та окремим рішенням Європейського суду з прав людини [1].

Разом із тим у правовому дискурсі наголошується, що Конституція України та низка міжнародних договорів допускають можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод людини за умов надзвичайних обставин. До таких обставин, зокрема, належать акти збройної агресії, які створюють загрозу територіальній цілісності держави, її політичній незалежності та державному суверенітету, а також можуть становити загрозу самому існуванню держави як суб'єкта міжнародного права [10].

Водночас практична реалізація законодавчих положень щодо обмеження діяльності релігійних організацій, пов'язаних із Російською православною церквою, стикається з низкою інституційних і адміністративних труднощів. Серед них називають затягування процесу імплементації закону, зокрема підготовки відповідних нормативних актів, а також обмежені кадрові та ресурсні можливості державних органів, відповідальних за реалізацію політики у сфері етнополітики та свободи совісті. Зокрема, звертається увага на необхідність залучення висококваліфікованих фахівців у галузі права, здатних представляти позицію держави у складних судових процесах, пов'язаних із діяльністю релігійних організацій.

У цьому контексті актуалізується питання взаємодії релігійних інституцій із суспільно-політичними процесами та механізмів державного регулювання їх діяльності. Дискусії навколо статусу УПЦ, її можливих зв'язків із Російською православною церквою, а також ролі

релігійних організацій у сучасних геополітичних процесах демонструють складність поєднання принципу свободи віросповідання з необхідністю забезпечення національної безпеки в умовах війни.

Проведене опитування обласних державних адміністрацій засвідчило, що лише незначна частина парафій Української православної церкви Московського патріархату скористалася можливістю добровільно змінити свої статuti відповідно до вимог чинного законодавства. Водночас у суспільно-політичному дискурсі звертається увага на те, що навіть за умов формального збереження організаційного статусу окремі елементи церковної практики, зокрема календарна традиція, культ святих, мова богослужіння та символічний простір релігійних свят, можуть слугувати каналами відтворення ідеологем "руського мира", інтегрованої у релігійний дискурс Російської православної церкви.

Важливим чинником сучасної конфесійної ситуації в Україні є також інформаційно-комунікаційний вимір міжцерковної конкуренції. Зокрема, у публічному просторі неодноразово зазначалося, що значні ресурси спрямовуються на дискредитацію Православної церкви України та формування її образу як "розкольникської" структури. Водночас сама Православна церква України стикається з низкою інституційних викликів, пов'язаних із її відносною молодістю як автокефальної церковної інституції.

Однією з ключових проблем є кадровий дефіцит духовенства. У багатьох випадках після переходу релігійних громад від юрисдикції УПЦ до Православної церкви України виникає ситуація, коли новостворені або реорганізовані парафії не мають постійного священнослужителя. Частина духовенства, яке раніше здійснювало богослужіння в цих громадах, відмовляється переходити до ПЦУ разом із парафією, що призводить до необхідності обслуговування кількох громад одним священником або до

тимчасового припинення регулярних богослужінь у деяких храмах. Цю проблему ускладнюють і ширші соціальні обставини, пов'язані з війною: значна частина вірян вимушено виїхала за кордон, що позначилося на фінансовій підтримці парафій, а в окремих регіонах релігійне життя ускладнюється близькістю до лінії бойових дій.

Коментуючи проблему кадрового забезпечення, заступник голови Управління зовнішніх церковних зв'язків Православної церкви України митрополит Білоцерківський Євстратій (Зоря) зазначає, що підготовка священнослужителів є тривалим процесом, а в умовах війни частина духовенства також залучена до служіння у військовому капеланстві. На його думку, перехід релігійних громад від юрисдикції Московського патріархату до Православної церкви України має відбуватися поступово, у міру внутрішнього дозрівання самих громад. Він також наголошує, що після повноцінного запровадження законодавчих норм щодо діяльності релігійних організацій, пов'язаних із Російською православною церквою, громади неминуче постануть перед необхідністю визначення своєї подальшої конфесійної приналежності [12].

У цьому контексті державні інституції розглядають діяльність Української православної церкви як потенційний виклик національній безпеці. Подібна оцінка пов'язана з тим, що в умовах війни релігійні структури можуть використовуватися як елемент ширшої політико-ідеологічної стратегії. Деякі аналітики вважають, що окремі релігійні інституції можуть виступати каналами поширення ідеологічних наративів, пов'язаних із політичними інтересами Російської Федерації [13].

Очікування частини українського суспільства щодо того, що УПЦ погодиться на добровільний вихід із користування ключовими релігійними об'єктами, зокрема Києво-Печерською та Почаївською лаврами, а також виконає судові рішення щодо передачі окремих храмів громадам ПЦУ, не повністю

справдилися. Натомість навколо цих питань сформувався широкий міжнародний дискурс, у межах якого представники окремих православних церков і релігійних організацій, пов'язаних із Московським патріархатом, висловлюють занепокоєння щодо становища УПЦ в Україні.

Зокрема, відповідні заяви звучали і з боку Синоду Сербської православної церкви, яка традиційно підтримує тісні зв'язки з Російською православною церквою. У цих заявах українську державну політику іноді характеризують як таку, що створює тиск на "канонічну православну церкву". Водночас дослідники звертають увагу на те, що у подібних зверненнях не завжди враховується ширший контекст російсько-української війни, зокрема роль Російської православної церкви у підтримці державної політики Російської Федерації.

У результаті навколо церковної ситуації в Україні формується складний інформаційно-політичний дискурс, у якому релігійна проблематика використовується як елемент ширших геополітичних наративів. У цьому контексті релігієзнавчий аналіз дозволяє розглядати конфесійні процеси не лише як внутрішньоцерковні явища, але й як складову міжнародної інформаційної та ідеологічної взаємодії, що впливає на формування громадської думки в різних країнах світу [14].

Проблема розірвання інституційних зв'язків Української православної церкви з Російською православною церквою залишається однією з ключових тем сучасного релігійного дискурсу в Україні. На думку низки експертів та представників Православної церкви України, стриманість у цьому питанні з боку УПЦ може пояснюватися очікуванням можливих політичних змін, пов'язаних із завершенням російсько-української війни. Зокрема, висловлюється припущення, що частина церковного керівництва розраховує на потенційні міжнародні домовленості, які могли б

передбачати перегляд або скасування законодавчих обмежень щодо діяльності релігійних організацій, пов'язаних із Російською православною церквою, а також відновлення їхніх позицій у релігійному просторі України.

У цьому контексті представники Православної церкви України наголошують на необхідності відкритого діалогу між православними юрисдикціями в Україні з метою досягнення церковної єдності. Водночас, за словами митрополита Білоцерківського Євстратія (Зорі), який протягом тривалого часу брав участь у різних форматах міжцерковного спілкування, можливість такого діалогу значною мірою залежить від готовності до нього з боку ієрархії та духовенства УПЦ. За його свідченням, у випадках, коли представники Московського патріархату виявляли зацікавленість у спілкуванні, вони знаходили можливість для проведення відповідних зустрічей. Водночас, починаючи з 2014 року, після обрання митрополита Онуфрія предстоятелем УПЦ, офіційні контакти між ієрархами двох юрисдикцій практично припинилися, що свідчить про небажання керівництва УПЦ підтримувати подібні ініціативи [15].

Показовим є також приклад спроби організації неофіційної зустрічі представників двох церков за підтримки міжнародних посередницьких структур. За свідченнями учасників процесу, відповідна зустріч мала відбутися за участю представників обох сторін, однак незадовго до її проведення архієреям УПЦ було заборонено брати участь у цьому заході, що фактично зірвало запланований діалог.

Подібна ситуація демонструє наявність у середовищі УПЦ певної стратегії інституційної ізоляції, яку деякі дослідники характеризують як модель "оборонної церковної ідентичності". У межах цієї моделі церковна структура позиціонує себе як носія "канонічної традиції", тоді як інші церковні юрисдикції та державні інституції розглядаються як зовнішні

опоненти. За таких умов будь-які контакти або переговори з іншими православними структурами можуть трактуватися як порушення внутрішньої церковної дисципліни та підриєв єдності церковної спільноти.

Деякі аналітики також звертають увагу на історичний контекст формування сучасної інституційної структури Російської православної церкви. У науковій літературі неодноразово підкреслювалося, що відновлення діяльності Московського патріархату в радянський період відбувалося за активної участі державних органів СРСР, що формувало специфічну модель взаємодії між церковними та політичними структурами. У пострадянський період ця взаємодія набула нових форм, особливо в умовах посилення ролі Російської православної церкви у формуванні державної ідеології Російської Федерації.

У цьому контексті дослідники звертають увагу на тісний зв'язок між політичним та релігійним дискурсом у сучасній Росії, де православ'я часто використовується як елемент символічної легітимації державної політики. Такий підхід дозволяє говорити про формування специфічної моделі "політичного православ'я", у межах якої релігійна риторика інтегрується у ширший ідеологічний наратив держави.

З огляду на це, сучасні процеси у православному середовищі України слід розглядати не лише як конфесійний конфлікт, але й як частину ширших трансформацій релігійного простору, що відбуваються під впливом геополітичних, культурних та ідеологічних чинників. У цьому контексті Православна церква України позиціонує себе як інституцію, покликану сприяти консолідації українського православ'я на основі принципів автокефалії, церковної незалежності та духовної єдності.

Таким чином, питання взаємин між УПЦ та ПЦУ виходить за межі суто канонічного або конфесійного дискурсу і набуває значення ширшої проблеми

релігійної ідентичності, державної безпеки та суспільної інтеграції в умовах триваючої війни. У цьому сенсі процес формування єдиного помісного православ'я в Україні постає як складний і тривалий історичний процес, який поєднує релігійні, політичні та культурні виміри [16].

Висновки. Проведений аналіз сучасних процесів у православному середовищі України засвідчує, що трансформація конфесійної структури відбувається під впливом комплексу взаємопов'язаних релігійних, політичних і соціокультурних чинників, серед яких визначальним є контекст російсько-української війни. У цих умовах релігійні інституції виходять за межі духовної сфери та стають важливими суб'єктами суспільно-політичних процесів, що зумовлює посилення уваги держави до питань їх діяльності, інституційної приналежності та суспільної ролі. Діяльність Української православної церкви залишається предметом гострих суспільних дискусій, насамперед у зв'язку з її історичними та інституційними зв'язками з Російською православною церквою. У цьому контексті значну роль відіграє ідеологема "руського мира", яка функціонує не лише як релігійна концепція, але й як елемент ширшого політичного та цивілізаційного наративу, що використовується для символічної легітимації геополітичних претензій Російської Федерації. Її присутність у церковному дискурсі впливає на характер міжцерковних відносин і формування конфесійної ідентичності в Україні.

Встановлено, що державна політика у сфері релігії в сучасних умовах спрямована на формування правових механізмів, покликаних забезпечити баланс між гарантіями свободи совісті та необхідністю захисту національної безпеки. Водночас практична реалізація відповідних законодавчих ініціатив супроводжується низкою інституційних труднощів, пов'язаних із адміністративними, правовими та суспільними аспектами трансформації

релігійного середовища. Сучасна конфесійна ситуація в Україні характеризується динамічними трансформаційними процесами, у межах яких релігійні інституції взаємодіють із державою, суспільством та міжнародним середовищем. Подальший розвиток православ'я в Україні залежатиме від низки чинників,

серед яких важливими є результати війни, державна політика у сфері свободи совісті, а також готовність церковних інституцій до конструктивного міжцерковного діалогу та пошуку моделей співіснування в межах єдиного релігійного простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон про заборону Московської церкви. Митрополит Онуфрій пішов в контратаку. *Главком*. 2025. URL: <https://glavcom.ua/publications/zakon-pro-zaboronu-moskovskoji-tserkvi-mitropolit-onufrij-pishov-v-kontrataku-1065063.html> (дата звернення: 11.11.2025).
2. Представники РПЦ поскаржилися Папі Римському на гоніння російської церкви в Україні. *Mind.ua*. 2025. URL: <https://mind.ua/news/20292420-predstavniki-rpc-poskarzhilisya-papi-rimskomu-na-goninnya-rosijskoyi-cerkvi-v-ukrayini> (дата звернення: 17.10.2025).
3. Гончаров Г. М. Про закон Верховною Радою ухвалений і про благодать та істину в Ісусі Христі втілених. *Гілея: науковий вісник*. 2024. Вип. 199-200 (9-10). С. 9–10.
4. Софія Федина: Захист московської церкви та відмова від її заборони в Україні – це диверсія проти обороноздатності нашої держави. *Політична партія "Європейська Солідарність"*. 2023. URL: <https://eurosolidarity.org/2023/10/05/sofiya-fedyna-zahyst-moskovskoyi-cerkvy-ta-vidmova-vid-yiyi-zaborony-v-ukrayini-cze-dyversiya-proty-oboronozdatnosti-nashoyi-derzhavy/> (дата звернення: 27.10.2025).
5. "Ети люди недоразвиты культурно". Кордочкин о крестном ходе, сторонниках Трампа и ситуации в РПЦ. *You Tube*. 2025. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YxjIWP2RoG4> (дата звернення: 07.11.2025).
6. Прихильник УПЦ МП про Путіна. "Путін злочинець?" *You Tube*. 2025. URL: <https://www.youtube.com/shorts/O37cRRBuQBo> (дата звернення: 27.10.2025).
7. Сутички в Почаївській лаврі: поліція розслідує шахрайство та провокації прихильників УПЦ МП – подробиці. *5.UA*. 2025. URL: <https://www.5.ua/kultura/sutychky-v-pochaivskii-lavri-politsiia-rozsliduie-shakhraistvo-ta-provokatsii-prykhylnykiv-upts-mp-podrobytsi-361849.html> (дата звернення: 21.10.2025).
8. Нардепка Юлія Сірко: В уряді зачалися любителі Московської церкви. *Главком*. 2025. URL: <https://glavcom.ua/interviews/nardepka-julija-sirko-v-urjadi-zachajilisja-ljubiteli-moskovskoji-tserkvi-1074348.html> (дата звернення: 07.11.2025).
9. "Ні структурно, ні канонічно, ні ментально УПЦ від РПЦ не звільнилася". Релігієзнавець – про зв'язок двох церков та залучення їх у війну. *Настоящее Время*. 2023. URL: <https://www.currenttime.tv/a/ni-strukturno-ni-kanonicheski-ni-mentalno-upts-ot-rpts-ne-osvobodilas-religioved-o-svyazi-dvuh-tserkvey/32341832.html> (дата звернення: 17.10.2025).
10. Місяць тому третина ієрархів УПЦ МП влаштували бунт проти РПЦ і Кирила. Які наслідки? *Главком*. 2025. URL: <https://glavcom.ua/interviews/misjats-tomu-tretina-ijerarkhiv-upts-mp-vlashtovali-bunt-proti-rpts-i-kirila-jaki-naslidki-1034456.html> (дата звернення: 27.10.2025).
11. Хто працює під брендом "УПЦ"? Суд поставив крапки над "і". *Главком*. 2023. URL: <https://glavcom.ua/publications/khto-pratsjuje-pid-brendom-upts-sensatsijne-rishennja-sudu-966920.html> (дата звернення: 28.11.2025).
12. УПЦ=РПЦ=ФСБ. В українській столиці діють структури, офіційно пов'язані з російською владою. *Главком*. 2025. URL:

<https://glavcom.ua/columns/ilucenko/uptsrptsfsb-v-ukrajinskij-stolitsi-dijut-strukturi-ofitsijno-povjazani-z-rosijskoju-vladoju-1069209.html> (дата звернення: 20.10.2025).

13. Що не так з ПЦУ? Гострі питання до митрополита Єпіфанія. *Главком*. 2025. URL: <https://glavcom.ua/publications/shcho-ne-tak-z-ptsu-hostri-pitannja-do-mitropolita-epifanija-1066445.html> (дата звернення: 11.10.2025).

14. УПЦ кидає виклик державі. Віталій Портніков. *You Tube*. 2025. URL: https://www.youtube.com/watch?v=r_TQ6yENQqU (дата звернення: 05.10.2025).

15. МП вибрав стратегію "фортеця в облозі", – митрополит Євстратій. *You Tube*. 2025. URL: https://www.youtube.com/watch?v=pD_VUICjk20 (дата звернення: 11.11.2025).

16. Христочекісти і Павли-мерседеси як перемогти МП у головах? Георгій Коваленко. *You Tube*. 2025. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1JWwBHI8OzY> (дата звернення: 09.11.2025).

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Zakon pro zaboronu Moskovs'koyi tserkvy. Mytropolyt Onufriy pishov v kontrataku. [Law on the ban of the Moscow Church. Metropolitan Onufriy launched a counteroffensive]. (2025). *Hlavkom*. URL: <https://glavcom.ua/publications/zakon-pro-zaboronu-moskovskoji-tserkvi-mitropolit-onufrij-pishov-v-kontrataku-1065063.html> (last accessed: 11.11.2025) (in Ukrainian).

2. Predstavnyky RPTS poskarzhylsya Papi Ryms'komu na honinnya rosiys'koyi tserkvy v Ukrayini. (2025). [Representatives of the Russian Orthodox Church complained to the Pope about the persecution of the Russian Church in Ukraine]. *Mind.ua*. URL: <https://mind.ua/news/20292420-predstavniki-rpc-poskarzhylsya-papi-rimskomu-na-goninnya-rosijskoyi-cerkvi-v-ukrayini> (last accessed: 17.10.2025) (in Ukrainian).

3. Honcharov H. M. (2024). Pro zakon Verkhovnoyu Radoyu ukhvalenyy i pro blahodat' ta istynu v Isusi Khrysti vtilenykh. [On the law adopted by the Verkhovna Rada and on grace and truth embodied in Jesus Christ]. *Hileya: naukovyy visnyk*. Vyp.199-200 (9-10). С. 9–10 (in Ukrainian).

4. Sofiya Fedyna: Zakhyst moskovs'koyi tserkvy ta vidmova vid yiyi zaborony v Ukrayini – tse dyversiya proty oboronozdatsnosti nashoyi derzhavy. (2023). [Sofia Fedyna: Defending the Moscow Church and refusing to ban it in Ukraine is an act of subversion against our state's defense capability]. *Politychna partiya "Yevropeys'ka Solidarnist"*. URL: <https://eurosolidarity.org/2023/10/05/sofiya-fedyna-zakhyst-moskovskoyi-cerkvy-ta-vidmova-vid-yiyi-zaborony-v-ukrayini-cze-dyversiya-proty-oboronozdatsnosti-nashoyi-derzhavy/> (last accessed: 27.10.2025) (in Ukrainian).

5. "Eti lyudi nedorazvity kul'turno". Kordochkin o krestnom khode, storonnikakh Trampa i situatsii v RPTS. (2025). ["These people are culturally underdeveloped." Kordochkin on the religious procession, Trump supporters, and the situation in the Russian Orthodox Church]. *You Tube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YxjIWP2RoG4> (last accessed: 07.11.2025) (in Ukrainian).

6. Prykhylynyk UPTS MP pro Putina. "Putin zlochynets'?" (2025). [A supporter of the UOC-MP on Putin: "Is Putin a criminal?"]. *You Tube*. URL: <https://www.youtube.com/shorts/O37cRRBuQBo> (last accessed: 27.10.2025) (in Ukrainian).

7. Sutychky v Pochayivs'kiy lavri: politsiya rozsliduye shakhraystvo ta provokatsiyi prykhylynykiv UPTS MP – podrobytsi. (2025). [Classes at the Pochaiv Lavra: police investigate fraud and provocations by supporters of the UOC-MP – details]. *5.UA*. URL: <https://www.5.ua/kultura/sutychky-v-pochaivskii-lavri-politsiya-rozsliduie-shakhraystvo-ta-provokatsii-prykhylynykiv-upts-mp-podrobytsi-361849.html> (last accessed: 21.10.2025) (in Ukrainian).

8. Nardepka Yuliya Sirko: V uryadi zachayilysya lyubyteli Moskovs'koyi tserkvy. (2025). [MP Yuliia Sirko: Supporters of the Moscow Church are hiding within the government]. *Hlavkom*. URL: <https://glavcom.ua/interviews/nardepka-julija-sirko-v-urjadi-zachajilisja-ljubiteli-moskovskoji-tserkvi-1074348.html> (last accessed: 07.11.2025) (in Ukrainian).

9. "Ni strukturno, ni kanonichno, ni mental'no UPTS vid RPTS ne zvil'nylasya". Relihiyevnavets' – pro zv'yazok dvokh tserkov ta zaluchennya yikh u viynu. (2023). [“Neither structurally, canonically, nor mentally has the UOC separated from the ROC.” A religious scholar on the connection between the two churches and their involvement in the war]. *Nastoyashchee Vremya*. URL: <https://www.currenttime.tv/a/ni-strukturno-ni-kanonicheski-ni-mentalno-upts-ot-rpts-ne-osvobodilas-religioved-o-svyazi-dvuh-tserkvey/32341832.html> (last accessed: 17.10.2025) (in Ukrainian).
10. Misyats' tomu tretyna iyerarkhiv UPTS MP vlashtuvaly bunt proty RPTS i Kyryla. Yaki naslidky? (2025). [A month ago, a third of the UOC-MP hierarchs staged a revolt against the ROC and Kirill. What are the consequences?]. *Hlavkom*. URL: <https://glavcom.ua/interviews/misjats-tomu-tretina-ijerarkhiv-upts-mp-vlashtuvali-bunt-proti-rpts-i-kirila-jaki-naslidki--1034456.html> (last accessed: 27.10.2025) (in Ukrainian).
11. Khto pratsyuye pid brendom "UPTS"? Sud postavyv krapky nad "i". (2025). [Who operates under the “UOC” brand? The court has dotted the i's]. *Hlavkom*. URL: <https://glavcom.ua/publications/khto-pratsjuje-pid-brendom-upts-sensatsijne-rishennja-sudu-966920.html> (last accessed: 28.11.2025) (in Ukrainian).
12. UPTS=RPTS=FSB. V ukrayins'kiy stolytsi diyut' struktury, ofitsiyno pov'yazani z rosiys'koyu vladoyu. (2025). [UOC = ROC = FSB. Structures officially linked to the Russian authorities operate in the Ukrainian capital]. *Hlavkom*. URL: <https://glavcom.ua/columns/ilucenko/uptsrptsfsb-v-ukrajinskij-stolitsi-dijut-strukturi-ofitsijno-povjazani-z-rosijskoju-vladoju-1069209.html> (last accessed: 20.10.2025) (in Ukrainian).
13. Shcho ne tak z PTSU? Hostri pytannya do mytropolita Epifaniya. (2025). [What is wrong with the OCU? Tough questions for Metropolitan Epiphanius]. *Hlavkom*. URL: <https://glavcom.ua/publications/shcho-ne-tak-z-ptsu-hostri-pitannja-do-mitropolita-epifanija-1066445.html> (last accessed: 11.10.2025) (in Ukrainian).
14. UPTS kydaye vyklyk derzhavi. Vitaliy Portnikov. (2025). [The UOC challenges the state. Vitalii Portnikov]. *You Tube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=r_TQ6yENQqU (last accessed: 05.10.2025) (in Ukrainian).
15. MP vybrav stratehiyu "fortetsya v oblozi", – mytropolyt Yevstratij. (2025). [The MP has chosen a “fortress under siege” strategy, says Metropolitan Yevstratij]. *You Tube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=pD_VUICjk20 (last accessed: 11.11.2025) (in Ukrainian).
16. Khrystochekisty i Pavly-mersedesy yak peremohty MP u holovakh? Heorhii Kovalenko. (2025). [“Christian Chekists” and “Pavlos with Mercedes”: how to overcome the MP in people's minds? Heorhii Kovalenko]. *You Tube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1JWwBHI8OzY> (last accessed: 09.11.2025) (in Ukrainian).

Receive: January 24, 2026
Accepted: February 17, 2026